

RECENZII

A. Philippide, *Specialistul Român*, Contribuție la istoria culturii românești din secolul XIX. Iași, Editura „Vieții Românești”, 1907. Prețul 1 leu 50.

Volumul acesta cuprinde articolele publicate în „V. R.” (I, 10; II, 1, 2, 3) precum și un indice al exemplurilor și numelor din întregul studiu.

Plecând dela o chestie de specialitate, dicționarul d-lui Tiktin și recenziile elogioase făcute acestui dicționar de Tobler, d. Philippide, spirit generalizator și un critic fără milă, pe care nimene nu-l poate mistifica, nici alții și, ceea ce este mai rar, nici el însuși, — tratează două chestii de o mare și egală importanță: *recenziile și istoria și psihologia învățatului român*, pe care d-sa îl numește „specialistul român”.

Sînt trei feluri de a minți, în recenzii, zice d. Philippide: 1) Recenzitul afirmă că a citit opera recenzată, dar n'a citit-o, de lene; recenzitul zice că a priceput-o, dar n'a priceput-o, din prostie. 2) Recenzitul răsfoiește opera și apoi își dă părerea cu părere: dacă are simpatie pentru autor, opera e bună, dacă nu, nu. 3) Recenzitul citește cartea, o pricepe, dar spune fals, pentru a face rău.

Ultima specie e mai rară, și în curînd acești recenzenti se confundă în masa asasinilor și a escrocilor de meserie. — Cei din categoria întâia și a doua ori spun ceva, dar fals, spun de pildă că

autorul susține contrarul de ceea ce el susține: ori nu spun nimic, înșirînd fraze goale, așa încît e de ajuns să pui negativul *nu* înaintea verbelor ori *ne* înaintea adjectivelor, pentru ca aprecierea să devină diametral opusă. Ca exemplu d. Philippide dă raportul d-lui I. Bogdan, în urma căruia d. O. Densușianu a fost numit profesor.

Învățul german Tobler a făcut dicționarului D-lui Tiktin o recenzie de felul din urmă.

D. Philippide dovedește că dicționarul d-lui Tiktin e departe de lauda lui Tobler și își dă această osteneală, pentru că d. Tiktin avînd toate însușirile „specialistului român”, cu acest prilej autorul zugrăvește pe însuș acest „specialist”, în toate domeniile, căci, de sigur, și în celelalte ramuri, „specialistul” trebuie să aibă aceleași însușiri ca și colegul său filolog.

Dicționarul d-lui Tiktin are o mulțime de defecte: Lipsă de cuvinte, — după socotelile d-lui Philippide, în tot dicționarul trebuie să lipsească 17.230; — lipsă de înțelesuri ale cuvintelor; înțelesurile nu-s toate exacte; cînd nu-i convine (nu se știe de ce) o formă, zice că e greșală de tipar, ori „obscură”; arhaisme tratate de neologisme și vici-versa: sărăcie de material, mascată cu *Qu* („Izvoare”) ori *s. B.* („de exemplu”), care; în fond, acopăr imprumuturi nemărturisite; — T. nu știe limbile slavă și turcă, absolut necesare;

nu știe fiziologia sunetelor; sărăcie de etimologii; greșeli, împrumuturi nemărturisite, etc.

Toate acestea sînt dovădite de d. Philippide cu un impozant aparat științific, cu mare logică și cu un admirabil chip de a face înțeleasă, interesantă și atrăgătoare lectura. Profantul care vrea să priceapă ce e un dicționar și cum so face, să cetească aceste pagini! Procum și acela care vrea să aibă o idee de dicționarul pe care-l lucrează d. Philippide, răci d-sa dî acolo mostre de dicționar, ca piese de comparație.

Trei lucruri, zice d. Philippide, caracterizează lucrarea d-lui Tiklin: 1) Bogăția bibliografică, chipul cum vorbește, cum așază materialul, cum scurtează, cum întrebuintează semne, metoda, tipicul, sistemul!—Aici e tare „specialistul romin” de azi. Gîndiți-vă la Ureche, ce talmeș—balineș făcea el, cum se dădea el de gol! Azi „specialistul” are forma! Un Cipariu, un om așa de serios și de învățat, care a lăsat lucruri de samă, nu avea forma. Așa, nu era „în curent” cu știința!—Cînd „leaderul formei goale”, d. Maiorescu, i-a reproșat că nu cunoaște opera la modă a lui Max Müller, Cipariu ca un învățat serios, a răspuns că nu-i pasă! Azi, cartea cea din urmă e, prin aceasta chiar, cea mai bună pentru „specialistul romin”. Un oarecare, probabil e vorba de d. O. Densușianu, care știe puțin franțuzește, mai de loc nemțuște, care a uitat ce bruma o fi știut din limba latină și grecește, declară că n'a avut timp decît să cetească, în ultimul moment, pe cutare scriitor... su-edez!—și-i pare rău că nu-l poate utiliza, și pe el, în „opera” sa!—2) Sub forma asta, care e ca a adevăraților învățați, o totală lipsă de cultură; d. Ph. arată neștiința în fiziologia sunetelor, a d-lui R. Shiera, Pușcariu, etc.—3) *Plagiatul*, împrumutul nemărturi-

sii, mai ales cînd cei dela care împrumută au obiceiul să laeă.

Dar până a ajunge la faza aceasta, a III-a, a „specialistului romin”, au fost alte două faze: 1) Faza lui Cipariu, Asache, Kogălniceanu, care voiau sincer să știe și, dacă mai aveau un motiv străin de a face știință, era patriotismul. Aveau fond, n'aveau formă. Și apoi, erau modești. 2) Dar se-ncepe dorința de a fi la înălțimea Apusului, șarpele gloriei mușcă pe „specialistul romin”. Și, neglijiind fondul, „specialiștii” împrumută forma, dar nu și-o pot încă însuși bine. Ne avînd nici fond nici formă, operele sînd ridicole; autorul nici nu știe bine care e obiectul științei pe care o tratează; citațiile, chipul de a proceda îl dau de gol. 3) Ridicolul formei îl observă d. Maiorescu, deprins cu forma din studiul poeziei; dar fondul nu-l pricepe: cînd Ureche, în „opere complete de M. Costin” și-a însușit deja forma, d. Maiorescu nu mai are ce zice. Dar Ureche nu pricepe tocmai... știința, limba veacului lui Costin, ceea ce știuse mai bine Kogălniceanu!—D. Hasdeu are și el forma! D. Maiorescu „il încearcă” cu logica, dar degeaba; în logică e tot atît de tare și d. Hasdeu. Oamenii aceștia doi, s'au combătut din invidie, cări amîndoi sîmănau: logică și formă!

Și care sînt remediile? D. Philippide răspunde: 1) Să ne holărîm să nu mai fim nimeni genii. 2) Să disprețuim geniile! 3) Să ne emancipăm de verdictele d-lui Maiorescu. „Nimeni să nu se amestece unde nu se pricepe”. 4) Să facem o ligă anti-pedagogică. Să se dea știință, nu militarism, în școli! Știința e grea, s'o știe aceasta elevii, să nu le-o ascundem! Pedagogii ferindu-se a da mult elevilor, ajung să nu le dea nimic. 5) Răbdare! Natura non facit saltus! E o condiție grea și cea mai esențială. La tendința „specialiștilor romini”, care se poate rezuma în: „prost dar repede”, să o opunem a-

ceasta: „Iriziu dar bun“. Să ne conviu-
gem că nu putem merge de cit încet.

Gramm.

Romulus Cioflec. *Doamne ajuta-*
ne. București. Tipografia Regala, 1907.

Autorul acestor trei-spre-zece nu-
vele e un scriitor inteligent, înzestrat
cu oarecare simțire și însoțită psiholo-
gică, care n'are însă imaginația destul
de puternică pentru a da viață tipu-
rilor descrise și nu-i de ajuns de arti-
st. Cele mai multe din nuvelele sale
sînt de un realizm prea exact, cu fon-
dul prea hăuul și neînsemnat. Proza-
torii noștri lineri uită prea des că nu
orice reproducere a realității poate fi
numită o nuvelă, că pentru aceasta
ea trebuie să ne sugereze ceva, să
ne dea de gîndit sau să ne miște prin
analiza unui conflict dramatic sau a
unei stări sufletești interesante. Au-
torul arată multă atracție pentru as-
pectele triste ale vieții și pentru un
melodramatism adesea convențional.
Această tendință apare mai ales în
nuvela cea mai lungă a volumului, al
cărui fond e prea subiectiv și bolnă-
vicios. Cele mai reușite din nuvelele
d-lui Cioflec mi se par „Un gînd“,
„Dragul mamei“, „Suflete fără noroc“.
În cea dintîi a redat cu mult adevăr
și gingășie sentimentele unei fete de
țară îndrăgostite. În „Dragul mamei“,
în care descrie viața plină de mize-
rie și sfîrșitul unui biet student, și în
„Suflete fără noroc“, povestea unei
drame de familie, sînt cîteva sceno-
vii de realizm mișcător și trist și multă
milă pentru suferința omenească. Și
cu toate defectele altă de vizibile ale
autorului, aceste trei nuvele ne în-
dreptătesc să avem oarecare speranță
în viitorul său literar.

O. B.

N. Șt. Yacint. *Dora.* Ploești, In-
stitutul de arte grafice „Progresul“,
1907. Prețul 2 lei.

Numai într-o jumătate de ceas, dacă
totuși ai răbdarea să termini umfla-
tele, declamatoarele, misticele, filozo-
ficele și nefireștile rinduri ale... ro-
manului d-lui Yacint,—afli: că Dora
s'a măritat din iubire cu Sorin; că
Lucia, care-l iubea, a pus pe Radu,
un tovarăș de jocuri al Dorei, să o
seducă pe aceasta; că Dora părăsită
de Sorin din pricina lui Radu, a înne-
bunit și apoi a murit; că Lucia, dez-
gustată de viață s'a sinucis, și în fine
că bătrînul tată al Dorei a murit de
durerea morții ei. Toate acestea le afli
din niște scrisori schimbate între u-
nele din aceste persoane și între An-
gela, prietena, și Zefira, sora Dorei,—
bine înțeles, dacă ai răbdare să citești
toate acele scrisori...

Asta e tot ce poți afla în volumul
d-lui N. Șt. Yacint.

*

Henri Massis. *Comment Emile*
Zola composait ses romans. Paris,
1908. „Bibliothèque-Charpentier“ (Fas-
quelle), 3,50.

Din scrierile lui Paul Alexis („Emile
Zola. Notes d'un ami“), De Amicis
(„Souvenirs de Paris et de Londres“),
Bernard Bouvier („L'Oeuvre de Zola“)
și mai ales Dr. Toulouse („Enquête
médicopsychologique. Emile Zola“),
cum și din diferitele măturisiri făcute
de Zola în unele din articolele lui de
critică și de polemică, se cunoșteau
deja oarecare amănunte asupra mo-
dului cum își compunea romanele sale
șeful școlii naturaliste franceze. To-
luși acele cunoștinți erau așa de res-
trînse, în cit ele nu au putut împie-
deca apariția a o sumă de aprecieri
greșite asupra operei marelui roman-
cier, aprecieri provenite mai ales din
confuziunea pe care unii au făcut-o
între teoretician și între artist, jude-
cînd romanele lui Zola nu după ceia
ce autorul dădea prin ele, ci după
ceia ce pretindea el că voește să deie.

Prin lucrarea aceasta a sa, bazată

pe notele personale, inedite, ale romancierului, Henri Massis voește să deie la ireală mijloacele prin care sint atinse efectele artistice, diferitele artificii de compunere și de tehnică, pentru ca cititorii să cunoască procedurile artistului și să poată astfel aprecia just altă opera cît și personalitatea lui Emile Zola. Pentru aceasta autorul, folosindu-se de manuscrisele lui Zola depuse la „Biblioteca Națională” din Paris, publică în partea a II-a a lucrării sale „dosarul” operei celei mai de frunte a lui Zola, „*L'Assommoir*”, însoțindu-l cu toate lămuririle trebuitoare pentru a înțelege conceperea și înțelegerea operei, după ce în partea I-a ne arată cum a ajuns Zola la concepția romanului „naturalist” și la înjgheburarea acelei serii de 20 de romane, care formează „Istoria naturală și socială a unei familii sub al doilea imperiu” („*Les Rougon-Macquart*”).

La 28 de ani, după ce scrisese *Thérèse Raquin*, *Madeleine Féral*, și citeva mici povestiri prin foiletoane, Emile Zola, care se simte că e „o forță” și care are ambițiunea de a ajunge mare, își face planul unei opere grandioase. Pornind de la o frază a lui Taine că „nu există mare romancier care să nu conștie un filosof” și luînd de exemplu pe Balzac, care și-a grupat romanele din seria „la Comédie Humaine” în jurul unei idei generale, — Zola se apucă să-și găsească un sistem, o filosofie. Și cum aceasta se întimplă prin 1863, adică în epoca aceea cînd știința apare victorioasă pretutindeni, cînd toată lumea crede în știință, cînd Sainte-Beuve exclamă: „Anatomişti și fiziologiști, vă regăsește pretutindeni”, cînd Darwin reinnoește și ilustrează teoriile lui Lamarck, cînd Claude Bernard deschide un laborator de fiziologie la „Collège de France”, — în știință își găsește și Zola sistemul său: *ereditatea* este domi-

nantă în acest sistem, iar grandioasa operă visată va fi: „Istoria naturală și socială a unei familii...”, — istorie în care romancierul, bazat pe ultimele date ale științei, va arăta toate efectele eredității combinate cu mediul, cu educațiunea și cu modul de traiu al diferitelor persoane, pe care le va pune în scenă în romanele sale.

Odată sistemul găsit, Zola lucrează opt luni la planul său. El celește și rezumează diferite cărți asupra eredității și a pasiunilor („*Physiologie des passions*” a lui Ch. Letourneau, „*Traité de l'Hérédité naturelle*” al d-rului Lucas, „*Physiologie de l'homme*...” al d-rului Marchal, „*Leçons de physiologie*...” ale lui Claude Bernard... etc., etc.), volîndu-și diferitele tipuri pe care le va crea în „familia” sa. Apoi, după ce-și fixează un număr de romane din care se va compune seria (unul asupra preoților, unul militar, unul judiciar, unul asupra lucrătorilor, etc.), face genealogia familiei Rougon-Macquart și un plan general pentru editorul Lacroix, în care dă scurte schițe asupra romanelor proeculate.

În tot timpul cît clădește acest edificiu colosal, Zola nu are în minte nici o intrigă de roman. El nu știe altă ceva de cît că voește să scrie o serie de romane și că în acea serie se va reflecta întreaga viață socială din timpul celui de al II-lea imperiu, în toate mediurile sociale, ocupațiunile și tipurile epocii.

Care-i metoda lui de lucru?

Pentru a ni-l arăta cît mai complect, autorul publică, după cum am spus, „dosarul” operei „*L'Assommoir*”. Ce-i acest dosar? E totalitatea lucrărilor pregătitoare pe care le face Zola înainte de a așterne pentru tipar romanul său. Fie-care roman are dosarul său, care conține mai multe părți: a) o schiță scurtă, b) personajele, c) mediul, d) meșteșugurile, e) note din lucrări speciale relative la chestiune,

f) planul sumar și g) planul detaliat. Pentru fiecare din aceste părți Zola face studii și cercetări foarte serioase: astfel, după ce își face lista persoanelor, făcând și portretele lor detaliate, romancierul, pentru a avea cunoștinți sigure asupra mediului social și geografic în care se va desfășura acțiunea romanului său, vizitează mahalaua, străzile, crișmele, halurile, oțelurile etc... pe care le va utiliza; apoi, pentru a cunoaște bine meșteșugurile pe care le vor avea personajele sale, el vizitează fabricile, magazinele, atelierelor, se interesează de toate detaliile tehnice și le notează, culește cărți speciale, se întreține cu lucrători etc.; și tot așa de serios se informează și asupra plăgilor sociale pe care le va atinge, ca de pildă, alcoolismul, prostituția etc., celind, rezumind și scoțind note din diferite lucrări speciale.

După ce, printr-o muncă foarte încordată și cinstită, și-a adunat toate „documentele”, Zola își face planul romanului. Acest plan—intriga—nu răsară de odată în mintea lui, ci se formează și se dezvoltă treptat, modificându-se mereu. Autorul face mai întâi un plan sumar, pe capitole, pe care le expune în cite două trei rânduri, apoi un plan detaliat, în care fiecare capitol e expus în citeva pagini. Aceste planuri se tot modifică mereu până ce își iau forma definitivă. (Astfel „l'Assomoir” fusese croit mai întâi pe 21 de capitole, apoi prin contopiri și modificări a fost redus la 13 capitole).

Cind planul detaliat e terminat în forma lui definitivă, nu-i mai rămâne autorului de cit să-l stilizeze. Atunci Zola o atit de stăpin pe toate amănuntele operei sale, în cit el scrie aproape fără să steargă, în mod curent, și nu mai revine, decit foarte rar, asupra paginilor scrise. El scrie metodic, cite trei pagini de lipar pe zi și

nu mai recelește cele scrise, de cit tipărite. Puținele corectări, care se găsesc în manuscrisele lui, sint foarte neînsemnate și au de scop să iulocuească un cuvint oare-care prin un termen mai precis, ori să scurteze vre-o expresiune nepotrivită.

Astfel Zola nu are observația naturală și spontană. El pleacă totdeauna de la o idee generală și preconcepută, fără să aibă în minte vre-un fapt ori vre-un personaj: el voește să descrie o clasă, o grupă, un mediu social pe care-l cunoaște numai în general. Îndată ce și-a propus despre ce are să scrie, el începe să studieze realitatea și să adune observațiile trebuitoare. Astfel la el observația e voluntară și concentrată: el observă numai ceia ce-i trebuie pentru moment. După ce și-a adunat tot materialul, Zola caută să creeze ființe vietoitoare, pe care să le pue în acțiune, în vederea unei intrigi, în mediul social de mai dinainte hotărît. Și atunci intervine puterea lui artistică, cea viguroasă imaginație creatoare și cea vizionară adincă a lucrurilor și a ființelor, pe care le găsim în romanele sale. Și aceste însușiri artistice vor face ca opera lui să trăească în totdeauna și să găsească veșnic admiratori.

M. C.

* * *

Diaconul Aughel Constantinescu, *Monografia Sfintei Episcopii a „Dunărei de Jos”*, alcătuită la împlinirea a 40 ani de Domnie a M. S. Carol I, regele României. Cu 69 portrete și vederi în text. București, Socec, 1906,—1 vol. de IV+443 pp. în 8° mare [—prețul 10 lei].

Episcopia „Dunărei de Jos” e așa de nouă încit despre ea se poate zice că nici n'are istorie. Înființată de-abia la 1864, cu reședința în Ismail, în scopul mai ales de a crește autoritatea statului român în ținuturile basu-

rabene și de a ajuta rominizarea mai deplină a lor prin susținerea și ocrotirea elementului românesc de-acolo, — episcopia aceasta se mută, după a doua răpire a Basarabiei, în Galați, căpălind în Dobrogea, atunci cucerită, rolul ce-l avuse în Basarabia. Deși nici unuia dintre arhierii ce-au păstorit la „Dunărea de Jos“ nu i se poate face imputarea că n'a avut grija de eparhia sa, nu întîmplat totuși întîmplări mai deosebite în viața acestei episcopii, ori fapte mai însemnate în activitatea episcopilor, întîmplări și fapte care să treacă peste hotarul îngust al însemnătății locale și interesului pur administrativ-bisericesc. Astfel pentru a nu aminti decît de rolul civilizator și naționalizator ce-i căzuse acestei episcopii în Dobrogea încă de la anexare, nu ne putem arăta nici pe departe mulțămii cu ce-a făcut episcopia „Dunării de Jos“ în acele părți. Firește vina e a întregii stări intelectuale și morale a bisericii noastre românești și nici decum a unei părți din ea ori a cutărilor ori cutărilor prea curioasă fețe.

Aceasta lipsă de activitate pozitivă alături de lipsa unei tradiții mai vechi bisericesti-culturale, ea la alte episcopii, face pe autorul „monografiei“ acestei episcopii să exagoreze, până la burlesc ori respingător, întîmplări cu totul banale, ca alegerea unui nou episcop ori ridicarea cutărei clădiri bisericesti, administrative ori de cult. — De aceea și cea mai mare parte a cărții e scrisă din punct de vedere gospodăresc-local cu tabele de funcționari și fotografii de clădiri și, iarăși, funcționari—bisericesti— fie a parte, fie în grupe, pe comitele, comisiile, societăți, etc. O adevărată monografie a vanității omenești privită din punctul de vedere al legăturilor acestei vanități cu episcopia Dunării de Jos.

Dar dacă n'ar fi decît aceasta în

carte, am lăsa-o nepomenită în această revistă. Păcatul e că toate aceste mici „evenimente“ au fost privite de autor sub specie aeternitatis: boala de altfel generală la noi în timpul de față. Autorul a voit să facă un istoric al episcopiei de la începutul.. creștinismului. În chipul acesta am căpătat un capitol de 65 de pag. (cap. I): *priviri generale asupra trecutului creștinesc în părțile „Dunării de Jos“*, în care cu excepția citorva pagini avem una dintre cele mai complete colecții de naivități și enormități istorice care s'au alcătuit de „cei cu publicațiile jubiliare“ în anii din urmă. Citeva pilde de pe primele pagini: p. 3: „în veacul al XIII-lea... se întemeiază sub domnia Basarabilor principatele Munteniei și Moldovei“; p. 4: „astăzi este fapt dovedit că creștinismul a fost adus în Dacia odată cu coloniștii romani...“.—cf. și p. 5—6; autorul zice, consequent: arhologic, Deoclațian, Picinegi, etc.; la p. 7 aflăm martiri romini (!); p. 11 Maris=Oltul, și „popoare scitice ca: Geții, Sarinații, Iasigii, Bessi, Baslaruii și alții“; p. 23: „popor sarmatic (Picinegii (*sic*) sau Cumanii)“, etc. Ar fi de prisos să mai citez, intrucît oricît aş cita, celitorul tot n'ar avea o idee exactă de totala neorientare a autorului în chestii de istorie, atît generală cit și bisericască. Li recomand însă neîntrezitul *galimatias* istoric de pe pag. 1—3, probele de critică istorică de pe p. 14 și urm. și comedia cu Șciția de pe p. 15 și altele.

În afară de introducerea asupra istoriei bisericii moldovene, cu diferitele ei eparhii și arhipăstori (în cap. I), autorul mai dă, în cap. II o expunere asupra consistoriului din Ismail între 1857—1864, care constituie începutul episcopiei „Dunării de Jos“ și apoi în cap. III și IV istoria episcopiei însăși între 1864 și 1906, cu schimbările de teritoriu, episcopii, și sta-

tisticile bisericești din vremea citorva episcopi. Restul cărții cap. V—XII (p. 214—435) se ocupă cu partea administrativă a Episcopiei: clădiri, așezăminte școlare și filantropice, schituri și mănăstiri (tot din punct de vedere administrativ, căci nu-s decit vreo citeva și toate noi, sărace și dărăpănate),—și apoi, pe lângă statistica bisericească a Eparhiei până la 1906, câteva știri superficiale și necomplete asupra celorlalte culturi și așezăminte ne-ortodoxe ori ne-creștine.

Pe ici pe colo cetitorul intilnește informații ceva mai bune (dacă autorul a avut norocul să dea peste o „autoritate“ mai solidă: altfel folosește fără deosebire toate fleacurile), citeo cifră statistică interesantă, ori o fotografie mai de da-Doamne,—dar cind ne gindim că tot acest puțin bun se putea spune pe citeva pagini și tot nesfârșitul balast ar fi putut lipsi, cu să nu mai vorhim de neiertatele enormități istorice de la început (și ne gindim cu melancolie că autorul e tinăr și licențiat în teologie), ne prinde mila de banii risipiți cu tipărirea „monografiiei“ și de preoții din eparhie cari vor trebui să dea (ori au dat deja) cite 10 lei de exemplar.

*

Alex. Lăpădatu, *O nouă publicație de documente slavo-române cu privire la relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ardealul în secolul XV și XVI*. Recenziune. Extras din „Convorbiri literare“ an. XL și XLI, București, 1907, — 1 hr. de 45 pp. în 8° mare.

A publica documente nu-i un lucru ușor. Nu oricare om, care știe ceti slova veche și înțelege limba în care e scris un document, îl și poate publica, așa încit să fie de folos științii. Dovadă despre acest lucru au dat-o mai înainte foarte mulți răi editori de documente. Dar e trist că și azi, cind studiile istorice la noi sînt așa de dezvoltate, mai pot vedea lumina

zilei publicații așa de lamentabile, ca aceia de care se ocupă d. L. în broșura pomenită. Anume, într'un mare volum de VII+367 pp. în 8° d. St. Nicolaescu a publicat în 1905 o colecție de „Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării-Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI“, în total vreo 150 de texte slave (documente și inscripții), cu atita neglijență, lipsă de metodă, ignoranță și lipsă de scrupule, nu științifice, dar măcar morale, încit o „executare“ era necesară. D. Lăpădatu, cu răbdarea și priceperea-i cunoscută, arată în publicația sa toate lipsurile cărții d-lui Nicolaescu și, pecit îi e cu puțință, îndreaptă și completează, ușurînd astfel folosirea acelu *fatras* de știri istorice, dintre care unele foarte importante, ar fi fost altfel poate condamnate să rămie în cea mai mare parte nefolosite.— Pentru partea pozitivă a scrierii sale d. L. și-a atras recunoștința specialiștilor. Pentru cea negativă însă—de „salubritate publică“—toată lumea cultă va mulțumi d-lui L., că a luminat-o încă asupra unuia dintre ariviștii seci și nepricepuți, de năvala cărora suferă alita lumea cinstită de la noi.

V. P.

* * *

Lazăr Șăineanu, *La Création Métaphorique en français et en roman. Images tirées du monde des animaux domestiques. Le chat, avec un appendice sur la fouine, le singe et les strigiens*. Halle, Niemeyer, 1905, 1 vol. în 8° de VI—140 pg. prețul 5 mărei.

D. Lazăr Șăineanu continuă a se ocupa de studiile semasiologice începute cu cunoscuta sa teză de licență, Încercare de semasiologie asupra limbii romine. De astă dată însă d-sa își îndreaptă cercetările asupra domeniului romanț și în special asupra celui

francez tratind despre *Creația Metaforică*.

Din diversele manifestări ale metaforei, autorul ș-a ales pe acele privitoare la animalele domestice. Prima fascicolă înregistrează rezultatele obținute studiind mița, dihorul (la fouine), momița și bufnița. Coa mai mare parte din volum o ocupă însă studiul despre mișă, care cuprinde trei mari părți: numele și strigătele mișii, sensurile numelor mișii și metafore nate. Materialul, bogat și variat, este foarte sistematic expus. Autorul dă dovadă de mullă muncă și mullă erudiție. Într-o materie așa de grea ar fi fost însă imposibil să nu se strecoare greșeli. În ce privește limba română eu observ că *scotocesc fouiller* nu este un derivat dela *cotoc* motan (p. 36), ci împreună cu *cotrobăesc, cocțobăesc, cotilesc*, este un derivat dela *cot=căut=căut* (mai pe larg vezi arhiva în Arhiva din Iași 1907 No. 4). *Cotoc, cototă* să fie oare sl. *kotŭ id. (cf. kotŭka)? Judecând după *cătușă* mișă. nr. *cătuș, cîtuș* motan, ar putea fi tot *cattus* (Arhiva din Iași XVII 269). O cunoștința mai întinsă a izvoarelor dialectale românești (autorul nu citează decît Anuarele d-lui Weigand din care n-a scos mai nimic, fiindcă nici nu prea avea ce) ar fi procurat apoi d-lui Șăineanu mijlocul de a avea mai puține lipsuri. Așa, dintre interjecțiile privitoare la mița lipsesc *kits, kŭŭ* eri pour chasser le chat (Săghinescu, Vocab. rom. 49 v. și Arhiva din Iași XVII 269); mold. *ps-pss* cri dont on se sert pour appeler les chats. Într-un loc (p. 8) autorul arată că unele interjecții prin care se alungă mița servesc și pentru a alunga cinele, dind ca exemple pe *ksi-ksi, chiss-chiss* din dialecte franceze. Aceste interjecții amintesc imediat interj. rom. *ks-ks (ssa, ssi)*, la Săghinescu ib. 67 *sa-sa, si-si* prin care se

amuță cinii. Interjecția aceasta este deci o variantă a interj. *kits*.

Dintre numele de miță lipsesc: mgl. *mărotă* molan (cf. franc. dial. *maro, maro, marou* motan, citate de autor la p. 17), dr. *mirtac, miorlan* molau, *mirtă* mișă. Dintre metaforele la care a dat naștere numele de miță lipsește *cotoci*, fofeze, fuscet, lăturașe, la instrumentul de țesut numit alergătoare (Damé, Terminologie 141), *cotoci*, *cotogii, cotoale* stilpușorii, mlușile, minile șușletului, lanțurile sau fringhiile cu care se prinde chilua de car (Damé ib. 11), *mișșor* 'rinsă, motocel de salce'. Insușit în Șezătoarea III 84 autorul ar fi găsit *pala-buhă, bufniță* 'femea nepeptănată', în *Dalameira buscă* mol (> *buf* *bufniță*), în Popovici Rum. Dial. I 166 *măimoală* 'dracu', propriu zis 'momița'.

Cu toate aceste imperfecțiuni (și care-or mai fi încă) cartea d-lui Șăineanu este foarte interesantă și, grație indicelui final perfect făcut, este oricând foarte ușor de utilizat.

G. P.

* * *

Encyclopédie des Sciences mathématiques pures et appliquées, publiée sous les auspices des Académies des Sciences de Göttingen, de Leipzig, de Munich et de Vienne. Edition française.

Ediția germană a acestei însemnate Enciclopedii matematice, aproape terminală, a fost primită de întreaga lume științifică în chip foarte măgulitor: dovadă că această operă, la care au colaborat specialiștii cei mai autorizați, răspunde unei trebuințe de mult simțită de toți cei ce se ocupă de Matematici pure sau aplicate. Fiecare, după trebuințele și după specialitatea sa, găsește în Enciclopedie o expunere simplă, concisă și cit se poate de completă asupra orăru punct din știință.

Pentru Matematicile pure, afară de expunerea complectă a rezultatelor de până astăzi, se insistă asupra definițiilor și legăturii logice a teoriilor matematice, fără însă a se da demonstrațiile.

Pentru aplicații s'a expus în toată întinderea și cu dezvoltările necesare științele tehnice în cari Matematicile își găsesc întrebuințare.

Cu chipul acesta matematicul are dinaintea, în rezumat, tabloul stării de astăzi a Științii Matematice, iar astronomul, fizicianul, inginerul găsește soluția acelor probleme practice pe care știința le-a putut deslega până astăzi.

Izvoarele bibliografice complete, adunate cu mare grijă permit specialiștilor de a se documenta asupra oricărei chestii și a-i urmări toată dezvoltarea, mai ales de la începutul secolului al XIX-lea încolo.

Ediția franceză, din care a apărut deja aproape întreg tomul I, va cuprinde șapte tomuri. Ceia ce distinge această ediție franceză e faptul că nu ni se da numai o simplă traducere ci, în toată expunerea, se ține samă de tradiția și metoda științifică franceză: fiecare articol scris de un specialist german este oarecum prelucrat în colaborare cu un specialist francez. O astfel de colaborare va mări încă valoarea acestei însemnate publicații contribuind la succesul ei bine meritat. (Editori: Paris, Gauthier-Villars; Leipzig, B. G. Teubner).

D. P.

Parteniu Cosma, Răscala țărănească în România, 20 pg. Sibiu 1907. Tiparul Tipografiei Arhidiecezane.—

D. Parteniu Cosma, un fruntaș al mișcării naționaliste și economice a Românilor de peste munți, a publicat de curând la Sibiu o broșură cu privire la „Răscala țărănească din România”, în care se vădese cele mai

nobile sentimente pentru țărâncea noastră. Autorul, care prevăzuse, și el, mai de mult, recente mișcări agrare de la noi, le atribuie rălei stări economice a populațiunii rurale, pricinuită de urmările legii din 1864. Această lege—zice autorul—l'a condamnat pe săteanul clăreș din România „ca și mai departe să rămână tot sclavul foștilor lui stăpâni”.

Întrebarea este însă, cum au izbutit proprietarii să-și menție stăpânirea lor asupra săteanului, cu toată improprietărea acestora. Și d. Cosma ne răspunde că mai ales prin următoarele două mijloace:

1) Punând în sarcina țaranului cheltuielile de răscumpărare ale pământului pe care s'a improprietat, pe care bani nu avea de unde să-i ia decât tot de la proprietar, viuzându-și munca. Și, cu o fină ironie, d. Cosma ne arată că nu așa au procedat Ungurii la 1848 cu Români din Ungaria, unde despăgubirile se achită prin un spor de 35% asupra funciei, așa că „tot foștii proprietari contribuie cu partea cea mai mare”.

2) Dar și mai mult încă proprietarii îi țin în robie pe săteni prin nevoia lor de pășune și de lemn; căci pe cind în Ungaria, sătenii au căpătat pășune și pădure în așa măsură încit să poată trăi cu familia lor fără a avea habar de proprietar; la noi dimpotrivă, pădurile și pășunile „și mai departe au rămas toate numai la fostul proprietar, care și în viitor va exploata pe țaran după plac”.

Și la aceste mijloace de robire, proprietarii nu vor să renunțe cu nici un chip, căci, iată ce-i mărturisea autorului între patru ochi un fost prefect din țară: „ai dreptate d-le, dar în țara noastră, interesele marilor proprietari nu permit emanciparea țarânilor de ei!”

Iată și cum judecă, autorul, reformele anunțate prin manifestul guver-

zului liberal : „Acelea încă, după părerea mea, nu pot constitui o deslegare perfectă, durabilă și definitivă a cestiunii agrare țărănești în România. Mare parte din acele sînt măsuri paliative... Să priceapă odată cei chemați să vindece rîul că țărănul plugar nu poate subsista fără pășune și fără pădure“. Și mai departe : „Aceasta este utilitate publică și din motive de utilitate publică, statul poate crea lege pentru anumite exproprieri“.

Astfel grăește conservatorul naționalist. Parteniu Cosma. Și parcă ar grăi anume pentru conservatorii noștri, agrarieni ori ba.

Nicolae Titulescu.— *Problema Responsabilității juridice a Statului și a Comunelor cu privire la ultimele răscoale țărănești*, 56 pg.. București 1907. Tipografia „Gutenberg“.— Prețul 1.25 lei.

O broșură de palpitantă actualitate, în care autorul, cu o desăvirșită cunoștință a problemei și cu o minunată claritate de expunere, răspunde la întrebarea: de la cine au dreptul să reclame proprietarii despăgubiri pentru daunele pricinuite în ultimele răscoale?—Acest drept îl au negreșit împotriva autorilor crimelor săvîrșite, care sînt ținuți după codul penal să-și despăgubească banește victimele. Dar dacă așteptă nu-s în stare să-i despăgubească, din pricina lipsei de mijloace? Alți mai rău pentru proprietari, care vor urma să indure ei înșiși daunele, ca un risc normal al dreptului de proprietate.—Dar, în afară de această răspundere penală, să nu existe nici o altă, civilă, a persoanelor însărcinate cu menținerea ordinii publice și a respectului proprietății? Statul, miniștrii, comunele, să nu poată fi urmăriți de proprietari?—În trei capitole succesive, autorul discută pe larg argumentele pentru și contra și

ajunge la încheierea categorică că *juridicește*,⁷ proprietarii păgubiți n'au nici un drept a pretinde despăgubiri nici de la Stat, nici de la miniștri. Ar rămînea dar responsabilitatea comunelor, care, în alte țări, ca Franța de pildă, este regulamentul prin lege. La noi însă nu avem în această materie de cit dispozițiile legii din 1868, care punînd în sarcina sătenilor paza de zi și de noapte, îi obligă supt pedeapsă de amendă în folosul celui păgubit, să sară pentru a prinde pe făcătorii de răle și pentru a stinge incendiiile. Pe temeiul acestor texte, negreșit că proprietarii devastați au o acțiune contra sătenilor care nu-și vor fi îndeplinit acea obligațiune legală, dar—și această părere nu o împărțim—întemeiat pe principiul personalității morale a comunei, autorul le acordă și o acțiune în contra chiar a comunei respective.

În afară de orice drept, este evident însă că proprietarii au un interes la despăgubire, interes particular care concordă cu interesul general economic—zice autorul—dar, în această ordine de idei, adaugă d-sa, toți trebuie să fie pătrunși de convingerea că guvernul rămîne cu desăvirșire suveran în aprecierile sale.—Lucrarea d-lui Titulescu ar trebui bine meditată de toți cei interesați, cu alt mai mult cu cit autorul însuși a suferit de pe urma devastărilor, urmate la moșia sa Titulești (din județul Olt).

*

D. Serbescu-Lopatari, *Proprietatea Moșnenească în indiviziune*, Buzeu 1906. Prețul 1 leu.

Cu o simțită lipsă de sistematizare, și cu un lirism în genere dăunător expunerilor științifice, autorul aduce toluși o serioasă contribuție la cunoașterea cestiunii țărănești, prin studiul său asupra proprietății moșnenilor din ținutul răzășesc Lopatari, județul Buzeu. Dăruit prin veacul XVI de către

Mihnea cel Rău unui anume Labă, zis și Lopataru, din care probabil se coboară și autorul, acest ținut în întindere ca de 10.000 ha. este proprietatea a 700 capi de familie, care numără la un loc aproape 3.000 suflete. Proprietatea aceasta se deosebește însă de cea individuală cu desăvârșire, căci moșnenii își stăpinesc ținutul lor *în davălmășie*. Și tocmai acestui caracter specific, autorul îi găsește vina tuturor mizeriilor de care sufăr moșnenii din Lopatari, — și care sînt următoarele :

1) Despădurirea munților, dezastruasă pentru economia publică și bunăstarea moșnenilor, care, împinși de nevoile traiului au distrus pădurile fără milă. Zicîndu-și fiecare: „dacă n'oiu lăsa ou, tot are să taie altul“, exploatarea s'a făcut fără nici o regulă, transformînd codrii seculari într'un pămînt cu desăvârșire neproductiv. 2) Formarea unei proprietăți mari în sioul proprietății răzeșești, căci, păstrînd încă folosința în comun, chiar asupra părților ce instrăinează, moșnenii nu-și dau samă de gravitatea actului instrăinării. Din această cauză pămîntul nu are acolo o valoare mai mare de 20 lei pogonul, vindut de voci, iar mulțumită acestei împrejurări, el și via chiaburi au acaparat un așa mare număr de părți indivize, în-cît $\frac{1}{3}$ din întreaga întindere a ținutului aparține acum numai la 5 persoane. 3) Specularea neomenoasă a moșnenilor căzuți în mizerie. Această speculă a început de pe la finele veacului XVIII și este extrem de interesant istoric procesul pe care moșnenii l'au purtat cu grecul Hrisoscoleu. Imprumutînd obștia cu 300 lei (pe care îi plătișe odată), acestu i-a tras din nou în judecată pe moșneni înaintea Divanului, care osîndîndu-i să plătească a doua oară, moșnenii au fost nevoiți să cedeze creditorului toate pămîntele de pe moșie pe timp de 100 de ani ! Procesul acesta s'a sfîrșit abia în zilele noastre, cînd moșnenii au mai

fost condamnați și la 45.000 lei daune, după ce cheltuiseră peste 60.000 cu avocații și inginerii. Și toate acestea pentru 300 lei vechi ! Exploatarea moșneilor continuă și astăzi, de așa zisii casieri ai obștiei, care, după ce percep taxe arbitrare pentru exploatarea lemnului, și le însușesc, în lipsa unui control legal; infine 4) Nimeni nu poate cultiva pămînturile despădurite ale obștiei, căci „dacă ar vrea unul să lucreze într'un loc, via și alții care reclamă același drept, pe același loc“. De aici urmează o stare morală ne mai văzută, certe. bătaii, ba chiar și crime. Numai în interval de 8 luni, dela Ianuar la Septembrie 1906, s'au notat — pentru 700 capi de familie ! — 1400 procese la diferite instanțe, *toate purce-zînd de la neînțelegeri pentru pămînt !*

Starea proprietății indivize a moșnenilor, deserișă în colorii așa de negre de d. Serbescu, trebuie negreșit să preocupe de aproape sferile noastre conducătoare, cu alt mai mult cu cît faptele arătate nu sînt nici cele mai grave și nici circumserise la un mic teritoriu. În adevăr, proprietatea răzășească, aproape toată în indivizie, se întinde pe toți munții de la Dorna la Vîrciorova și se evaluează la aproape un milion de hectare, iar pe de altă parte, mizeria este încă și mai mare în ținuturile din Vrancea sau Valea Lotrului, unde moșnenii sînt victimele nu numai a eltorva chiaburi, ci ale unor puternice societăți industriale, care le exploatează pămîntul și subsolul pentru aproape nimic... „Nu împărtășim însă soluțiile autorului, care, consecvent cu sine însuși, nu vede leacul de cit în eșirea din indiviziune a moșnenilor, pe cînd cauza rălelor, și prin urmare viadecarea lor, trebuie căutată tocmai în organizarea proprietății indivize, ce se impune în unele împrejurări, dar pentru care legiitorul nostru a arătat până acum cea mai condamnabilă nepăsare.